

Obilježavanje 70. obljetnice ZBJEGA naroda Dalmacije održano je 12. travnja 2014.g. u Podgori (Makarsko Primorje), pod visokim pokroviteljstvom Predsjednika Republike Hrvatske, u organizaciji: SABA RH, ZUABA SDŽ i SABA Makarskog Primorja, te suorganizatora ZUABA: Dubrovačko-neretvanske, Šibensko-kninske i Zadarske županije, sa slijedećim osvrtom.

Kapitulaciju fašističke Italije narod Dalmacije je dočekaao s oduševljenjem i plamenom opće-narodnog ustanka, koji ga je nosio do konačnog oslobođenja zemlje od tuđinaca i njihovih slugu.

Na dan kapitulacije Italije, 8. rujna 1943., Vrhovna njemačka komanda donosi odluku i plan, u kojem je stalo: poduzeti snažnu i široku ofenzivu na cijelom području Dalmacije, s više dijelova divizija iz sastava 15. i 5. korpusa, zajedno s pridruženim jedinicama ustaško-domobranskim i četničkim, s ciljem uništenja NOP i razbijanja NOV. Zauzeti istočnu obalu Jadrana, s težištem na srednju i južnu Dalmaciju, glavninu OS usmjeriti prema gradovima: Zadru, Šibeniku i Splitu. Od početka operacije, u dva dana, neprijateljske OS stigle su na odredišta.

Prilikom nastupanja jake neprijateljske OS u Dalmaciji, bez milosti su počinili masovno ubijanje stanovništva i palež domova. Oko jedinica 8. dalmatinskog korpusa NOVH-e stvorio se neprijateljski obruč.

Jedinicama NOV-e nije pošlo za rukom probiti neprijateljski obruč. Da bi izbjegle uništenje, naređuje se evakuacija s Priobalja na srednje-dalmatinske otoke. U predvečerje, 16.1.1943., započela je evakuacija iz Podgore, Igrana i Drašnica, i iz još nekoliko manjih pristaništa. Na otok Hvar i Brač nisu samo prebačeni glavni dijelovi jedinica NOV-e nego i nekoliko tisuća pristiglih izbjeglica (uglavnom žena, djece i staraca). Oblasni NOO za Dalmaciju preuzeo je rukovođenje sa Zbjegom. U mjestu Vrboska, otok Hvar, formiran je Centralni odbor Zbjega (COZ).

Ratni zapovjednik broda NB-3 „Jadran“ admiral Tihomir Vilović, zabilježio je:

„Brodom „Jadran“ uplovio sam u uvalu „Voluja“ kod Drvenika, da prihvatim grupu naših ljudi izbjeglih iz planinskih mjesta pred ustaškim, četničkim i njemačkim nožem. Odjednom, masa je počela navirati sa svih strana, iza škrapa, iza kamenja i niskog smrekovog grmlja. Počeli su, da se zbijaju po palubi i podpalublju. Brod se počeo opasno naginjati. Uzviknuo sam: „Ne može više, more je nemirno, ljudi, a znate gdje treba da Vas prebacim. Sačekajte, stići će drugi brod, nećemo Vas ostaviti...“. Iz te gomile, iz tog našeg jada i čemera, izdvojila se jedna žena, otkrila svoje rite i na prsima sam vidio golišavo, mršavo dijete. Tiho mi reče: „Komandante, ako ne možete, da nas povedete, onda nas bolje odmah sve pobijte. Ne ostavljaj nas onim vukodlacima...“. Potresen tim prizorom, mladi partizanski pomorac je dozvolio da se ukrcaju svi. Brod je uspješno doplovio do cilja.

Nijemci su ubrzano zauzeli veći dio dalmatinske obale i glavne prometnice, prema unutrašnjosti.

Nakon Njemačkog desanta na Korčuli, nakon žestokih i teških neuspješnih borbi, pripadnici NOV-e i civilno stanovništvo, (među njima 300 Židova), bili su prisiljeni na evakuaciju. S područja Pelješca evakuacija je započela u noći 24.12.1943., da bi se nastavila na Božić, s brodovljem na srednje-dalmatinske otoke, pod zaštitom savezničkog zrakoplovstva.

Zbog Njemačke ofenzive, na sjevernom dijelu Dalmacije, došlo je do Zbjega (oko 15.000 osoba). Većina se razmjestila po sjeverno-dalmatinskim otocima. Oko 2.000 izbjeglica krenulo je na put prema o. Visu.

Otok Vis, jadranska tvrđava, postaje glavno smještajno područje cjelokupnog Zbjega. Brigu o njemu, sa svih aspekata preuzeo je Oblasni NOO za Dalmaciju. VŠ NOVJ-e i Saveznici potpisali su sporazum o prebacivanju Zbjega s otoka Visa na oslobođeni teritorij u južnu Italiju. Prebacivanje prve grupe izbjeglica (oko 2.700 osoba) počelo je 30.12.1943. iz Komiže, s dva engleska i jednim partizanskim brodom u luku Bari. Od tada, pa do kraja lipnja 1944., u južnu Italiju, u fazama, prebačeno je oko 40.000 neboračkog stanovništva, od toga oko 40% djece, do 16 godina. Iz južne Italije, iz luke Taranto, po grupama, preveženo je Savezničkim brodovima u slobodni Egipat, Sinajsku pustinju – El Shatt oko 29.000 izbjeglica.

Prema podacima Centralnog odbora Zbjega, broj izbjeglica u El Shattu bio je iz područja: - Biokovsko-neretvansko – 5.831, Korčula – 4.478, Brač i Šolta – 4324, Vis – 3784, Vodice – 3.900, Hvar – 2889, Preko – 158, Pelješac – 1.444, Split – 1.392, Trogir – 2.069, Muć – 108,

Sinj – 36, Omiš - 81 Kistanje – 1.065, Drniš –185, Solin – 186, Zadar – 63, Dubrovnik – 32 i Gospić – 30.

Nacionalni sastav Zbjega je činilo: 81,7% Hrvata, 7,4% Srba i 10,9% ostalih. Prethodnica od 200-njak osoba bila je većina iz Drvenika. Svakom od njih, na Sutjesci, poginuo je sin, brat, sestra, otac. O izbjeglicama su brinule plejade ljudi s revolucionarnim iskustvom, primjenjujući načela NOP-a. Centralnim odborom Zbjega rukovodio je Ivo Markić, AFŽ-om, Marija Lujak, USOJ-om, Savka Dabčević, SKOJ-om, sekretar Ante Josipović i KP-om sekretar Ivan Jurina. Dolazak gospara Mate Jakšića, člana Oblasnog NOO Dalmacije, Zbjeg je poprimio unutarnju i vanjsku životnu i radnu kvalitetu.

Dok se odvijao Zbjeg naroda Dalmacije, istovremeno neprijateljske oružane snage primjenjivale su racije i hapšenja odraslog stanovništva u svim mjestima gdje su dolazili i zadržavali se u priobalju i na otocima. Uhapšeno stanovništvo, oko 20.000 je internirano u Bosnu i Slavoniju. Prema dogovoru između Hitlera i Pavelića, umjesto interniranog stanovništva, predvidjeli su naseljavanje sa stanovništvom iz unutrašnjosti NDH koji su bili privrženi neprijateljskim oružanim snagama.

Prve grupe izbjeglice postavile su jarbol u pijesku na kojem je vijorila zastava s crvenom zvijezdom petokrakom. Logor, u svakom pogledu bio je autonoman, u odnosu sa Saveznicima i prožet radom, redom i disciplinom. Rad, je bio organiziran po grupama i brigadama za obavljanje zanatskih poslova i uslužnih djelatnosti.

Prosvjetna djelatnost odvijala se kroz škole, učilišta i tečajeve.

Kulturno stvaralaštvo također, odvijalo se kroz zborove, kazališne, baletske i operne grupe. U njima su bila uključena poznata imena: Josip Hatze, Marin Franičević, Ivo Tijardović, Matija Gatin, pjesnik Šime Vučetić, Ranko Marinković i drugi. Glavni zbor je imao preko 150 javnih nastupa, o kojima su izvještavale radio stanice Velike Britanije i SAD-a.

Zdravstvenu djelatnost odvijala se kroz ambulante i bolnice. Nesebično zalaganje liječnika i bolničarki znatno je umanjio postotak mortaliteta kod djece i iznemoglih staraca. Higijena je bila na visokom nivou.

Informativna djelatnost, brinula se da Zbjeg bude na okupu, da ima svijest i disciplinu, i da se bori protiv neprijateljske propagande. Izdanje „Naš list“, osim na latinici, izlazio je i na ćirilicom pismu za Srbe iz sjeverne Dalmacije i Like.

Sportske aktivnosti kroz razna društva, nosila je mladost. U ožujku 1945. Zbjeg je posjetio naš „Hajduk“ i s NK „Jedinstvom“ odigrao utakmicu s rezultatom 4:0, pred 8.000 oduševljenih gledatelja.

Svaki logor je imao crkvenu kapelu, s nazivom jednog sveca. Svećenici Hvarske biskupije koji su pošli s izbjeglicama, obavljali su: krštenja, vjenčanja, sahrane i ostale obrede. Don Andro Štambuk, Bračanin, bio je vikar Zbjega. Hvarani su s Velikog četvrtka na Veliki petak održali procesiju „Za Križ“, koju je zabranjivala njemačka okupatorska vlast. I u ostalim vjerskim konfesijama (pravoslavna, židovska i muslimanska) imale su svoje dušebrižnike.

U El Shattu skopljena su 322 braka, rođeno je 481 dijete. Brojni Hrvati dobili su imena: Nila, Sinaj, Sinajka, Elšatka, Sueska, Suez, Nilka i sl.

Pored radosti u logoru je bilo i tuge. Ukupno je umrlo 856 osoba, od toga 475 djece. Groblje je napravljeno u obliku zvijezde petokrake. Spomenik „Majka Dalmatinka“ projektirao je ing. Helen Baldasar, a Ante Kostović, autor je kipa, visokog 3 metra s pogledom prema Dalmaciji. U ratu između Izraela i Arapa spomenik je oštećen. Vlada RH, obnovila ga je 2003.g., danas je dobio memorijalni izgled.

Iz Italije, prva grupa izbjeglica vratila se 7.11.1944.g., a posljednja 2.5.1945.

Iz El Shatta, prva grupa stigla je u Split 16.2.1945., među njima i dobrovoljačka brigada, oko 1.000 osoba, od toga 400 bolničarki, koji su stupili u jedinice NOV-e, da bi nastavili borbeni put do konačnog oslobođenja zemlje. Posljednja grupa se vratila 24.3.1946.g. Za prihvrat povratnika, u Splitu je formirana Komisija.

Zbjeg naroda Dalmacije i iz drugih krajeva u El Shattu bio je neobičan šatorski grad. Izbjeglice su pokazale urođene sposobnosti: vitalnost življenja i ponašanja našeg naroda. Za Saveznike Zbjeg je bio impresivan. Nisu vjerovali da izbjeglice mogu tako uspješno organizirati život na golom Sinajskom pijesku. Tek toliko da se zna, u Sporazumu sa Saveznicima, zapisano je: „Sve izbjeglice u jugoslavenskom Zbjegu imaju se smatrati aktivnim pristalicama maršala Tita, sa svim pravima savezničkih jugoslavenskih partizana“.

Očekuje se da će Svečano jubilarno obilježavanje pomoći da, Zbjeg naroda Dalmacije u južnu Italiju i El Shatt, istrgnemo iz zaborava i da ga vratimo na svjetsku pozornicu, obasjanu duginim bojama, jer je on, uistinu, bio veliko ljudsko čudo našeg naroda.

Svečanost je završena riječima iz pisma poslanog s Visa sredinom 1944., starom barba Jurici u El Shattu:

„Zapiši, moja radosti, i voli ovu zemlju, gdje rastu borovi nad žalima i cvjetaju trešnje, i koju branimo srcem i ranama...“

PREDSJEDNIK ZUABA SDŽ

Krešimir Sršen, prof.